

רשות ניירות ערך

ISRAEL SECURITIES AUTHORITY

ממצאים בקשר עם נאותות בחינת הנחת העסק החי שבוצעה על ידי
תאגידים מדווחים ורואי חשבון מבקרים ואיכות הגילוי שנכלל בדוחות
הכספיים ביחס למצב הפיננסי:
ליקויים וכשלים שנמצאו במסגרת בדיקת סגל רשות ניירות ערך

יוני 2013¹

רקע

בנייר זה:

תקני החשבונאות הרלוונטיים: מסגרת מושגית להכנת הדוחות הכספיים והצגתם (להלן - "המסגרת המושגית"); תקן חשבונאות בינלאומי 1 (להלן - "IAS 1") בדבר הצגת דוחות כספיים. תקני הביקורת הרלוונטיים: תקן ביקורת מספר 58 בדבר העסק החי (להלן - "תקן ביקורת 58"); תקן ביקורת מספר 72 בדבר דוח רואה חשבון מבקר הכולל שינוי מהנוסח האחד (להלן - "תקן ביקורת 72").

תקני החשבונאות והביקורת המקובלים קובעים את ההנחיות והכללים על פיהם יפעלו הנהלת התאגיד ורואה החשבון המבקר שלו, בבואם להניח דעתם לגבי מוסכמת הנחת העסק החי של הגוף המבוקר. עקרון הנחת העסק החי הינו אחד מהעקרונות החשובים בבסיס דוחות כספיים הנערכים בהתאם לתקני החשבונאות הבינלאומיים. בהתאם להנחת יסוד זו וכמובא בסעיף 23 למסגרת המושגית, דוחות כספיים יוכנו באופן נורמלי תחת ההנחה שהתאגיד ימשיך לפעול כעסק חי (Going Concern) בעתיד הנראה לעין ובהנחה שאין בכוונתו לחסל או לצמצם באופן משמעותי את פעילותו ואין הוא נאלץ לעשות כן.

IAS 1 מגדיר את סט הפעולות שעל הנהלת התאגיד לבצע בבואה לערוך דוחות כספיים, כאשר אחת מהפעולות הינה לבחון את יכולת התאגיד להמשיך לפעול כעסק חי. בהתאם, סעיף 25 ל- IAS 1 קובע כי:

"ההנהלה נדרשת להעריך את יכולת הישות להמשיך לפעול כעסק חי כאשר היא מכינה דוחות כספיים. ישות תכין דוחות כספיים על בסיס עסק חי אלא אם ההנהלה מתכוונת לפרק

¹ מסמך זה עודכן בחודש יוני 2013 ובמסגרת העדכון התווסף למסמך סעיף 12 בדבר "הכללת הפניית תשומת לב באשר למצבו הפיננסי של התאגיד".

(liquidate) את הישות או להפסיק את פעילותה המסחרית, או שאין לה חלופה מציאותית אחרת מלבד זאת. כאשר ההנהלה, בעת ביצוע ההערכה, מודעת לכך שקיימות אי ודאויות מהותיות שקשורות לאירועים או למצבים שעשויים להטיל ספק משמעותי על יכולת הישות להמשיך לפעול כעסק חי, על הישות לתת גילוי לאי וודאויות אלה...” (ההדגשות אינן במקור).

כאשר הנהלת התאגיד מגיעה למסקנה, כי בנסיבות הספציפיות של פעילותו העסקית של התאגיד, קיימות אי ודאויות מהותיות שעלולות להטיל ספק משמעותי באשר ליכולתו להמשיך ולהתקיים במתכונתו הנוכחית, על הנהלת התאגיד לכלול גילוי בדוחות הכספיים לקיומם של ספקות משמעותיים אלו ולאי הוודאויות המהותיות שהובילו לכך. אי ודאויות אלו עשויות לכלול היבטים רבים, כדוגמת בעיות ביכולת פרעון (סולבנטיות); קשיי נזילות המתאפיינים בהעדר יכולת ממשית לגשר על פערי תזרים ולייצר מספיק מקורות לצורך פרעון התחייבויות ומימון הפעילות העסקית; אי עמידה באמות מידה פיננסיות המובילה להעמדת התחייבויות לפרעון מיידי מבלי שיש ודאות באשר ליכולת להשיג מקורות זמינים לעמידה בפרעון זה או להגיע להסכמות עם הגורם המממן; גרעון משמעותי בהון החוזר וספקות באשר ליכולת לגשר עליו; קשיים מהותיים במחזור חובות; חוסר הלימה מתמשך בין מקורות לשימושים; הפסדים תפעוליים מתמשכים המטילים ספק באשר לכדאיות הכלכלית בהמשך תפעול העסק במתכונתו הקיימת; מחסור מהותי במקורות למימון הפעילות העסקית השוטפת של התאגיד; גרעון בהון העצמי המתבטא בהיקף התחייבויות העולה משמעותית על ערך הנכסים בספרים וכיוצא בזה.

סגל רשות ניירות ערך (להלן - "סגל הרשות"), הבוחן כחלק משגרת עבודתו את נאותות הגילוי והדיווח הכספי, מבצע בין השאר, גם בדיקות שוטפות באשר לנאותות וסבירות האופן בו הנהלות ורואי חשבון מבקרים של תאגידיים מדווחים מעריכים את הנחת העסק החי, וכן לגבי איכות הגילוי שנכלל בדוחות הכספיים באשר למצבם הפיננסי של תאגידיים מדווחים.

בחינת סגל הרשות הצביעה, בחלק מהמקרים, על קיומם של ליקויים וכשלים מהותיים ביחס לסבירות ואופן ביסוס הנחת העסק החי שהונחה ביסוד הדוחות הכספיים על ידי הנהלות ורואי החשבון המבקרים של התאגידיים המדווחים וביחס להיקף ואיכות הגילוי שניתן על ידי תאגידיים אלו. ממצאי סגל הרשות כללו, בין היתר, סוגיות הקשורות עם הסתמכות על גורמים מקלים, הצורך בהכללת הפניית תשומת לב ונוסח ההפניה שנכללה במסגרת דוח רואה החשבון המבקר, היקף ואיכות הגילוי שנכלל במסגרת הביאורים לדוחות הכספיים, תקופת בחינת נאותות הנחת העסק החי ועוד.

סגל הרשות מצא לנכון לשתף את הציבור בממצאיו באמצעות פרסום דוח זה, המדגיש בפני התאגידיים המדווחים ורואי החשבון המבקרים נושאים לגביהם הוא סבור כי יש להסב תשומת לב מיוחדת בעת הערכת מוסכמת העסק החי בדוחות כספיים שיפורסמו בעתיד. סגל הרשות מצפה, כי יישום בחינת הנחת העסק החי על ידי הנהלות התאגידיים ורואי החשבון המבקרים שלהם בדוחות העוקבים יתבצע באופן מוקפד, וכי המסקנה המונחת ביסוד הנחת העסק החי תהא מושתתת על ראיות משכנעות התומכות במסקנה שהתגבשה ובהתממשות ההנחות שהובאו בחשבון ברמת הסבירות הנדרשת בנסיבות העניין.

להלן יוצגו נושאים מהותיים מתוך ממצאי סגל הרשות

1. הסתמכות לא נאותה על גורמים מקלים

סעיף 26 ל- IAS 1 קובע כי: "בעת ההערכה אם הנחת העסק החי היא נאותה, ההנהלה מביאה בחשבון את כל המידע הניתן להשגה לגבי העתיד, שהוא לפחות ל- 12 חודש מסוף תקופת הדיווח, אך לא מוגבל לתקופה זו. **רמת ההערכה תלויה בעובדות של כל מקרה...**" (ההדגשה אינה במקור).

כעולה מסעיף 26 ל- IAS 1, היקף ורמת הבדיקות אשר על הנהלת התאגיד לבצע הינם פונקציה של רמת אי הוודאות האופפת אותו. ככל שאי הוודאות גבוהה יותר, כך נטל הבדיקה גבוה יותר, ולהיפך: בישויות בעלות היסטוריה מוכחת של יציבות עסקית ופיננסית עם צפי להמשך מגמה חיובית זו, הנטל הנדרש לביסוס נאותות הנחת העסק החי עשוי להיות קטן יותר ולהסתכם בניתוח מצומצם יותר של יכולת התאגיד להמשיך לפעול כעסק חי בעתיד הנראה לעין. בנוסף, בעת גיבוש המסקנה באשר למוסכמת העסק החי ועל מנת שהנהלת התאגיד תוכל להניח דעתה כי מוסכמת העסק החי מתקיימת, היא נדרשת להביא בחשבון את כל המידע הזמין ברשותה. לבסוף, על ההנהלה להגיע לרמת הוודאות הנדרשת לצורך ביסוס מסקנה ברורה, האם אי הוודאויות מטילות ספק משמעותי על יכולת התאגיד להמשיך לפעול כעסק חי, אם לאו.

סעיפים 7 ו-9 לתקן ביקורת 58, קובעים כי על רואה החשבון המבקר לשקול את חשיבותם והשפעתם של סימני אזהרה תוך התייחסות למכלול הפעולות של העסק, ולבחון האם הם מצביעים לכאורה על ספק ניכר בדבר המשך קיומו של התאגיד כעסק חי. לצד זאת, על רואה החשבון המבקר להביא בחשבון, **בזהירות הראויה**, גם סימנים המצביעים על סיכויי של התאגיד להמשיך לפעול כעסק חי (גורמים מקלים) וכן עליו לשקול את תכניות ההנהלה לטיפול במצבו הפיננסי של התאגיד. מכאן, ניתן לראות כי ההנחיות החלות על רואה החשבון המבקר קובעות, כי מצד אחד עליו לאסוף ראיות מדוחותיו הכספיים של התאגיד וממקורות אחרים, אשר עשויות להעיד על קיומן של אינדיקציות שליליות באשר למצבו הפיננסי של התאגיד וכן לרכז כל מידע זמין או כזה המובא לידיעתו ואשר מצביע על בעיה אפשרית ביכולת התאגיד להמשיך בפעילותו העסקית במתכונתה הנוכחית (סימני האזהרה), ומצד שני, עליו לאסוף ראיות המצביעות על יכולת התאגיד להתמודד עם הבעיות הפיננסיות בעתיד הנראה לעין.

ברם, במסגרת הבחינה שערך סגל הרשות, נמצאו מקרים בהם התאגיד ורואה חשבון המבקר שלו הסתמכו על גורמים מקלים מבלי שאלו התבססו על אינדיקציות כלשהן אשר יכלו לתמוך באפשרות להתממשותם ו/או כאלה אשר ההסתברות להתממשותם לא הייתה גבוהה. מקרים אלה כוללים, בין היתר:

א. הסתמכות על גיוס חוב - נמצאו מספר מקרים בהם הנהלת התאגיד ורואה החשבון המבקר הסתמכו על גיוס חוב עתידי, מבלי שהתקבלו אינדיקציות חיוביות ליכולת גיוס הכספים, או באשר ליכולת ונכונות משקיעים פוטנציאליים להשתתף בגיוס החוב.

במקרים נוספים, הנהלת התאגיד ורואה החשבון המבקר שלו הסתמכו על גיוס חוב, עת התקבלו אינדיקציות המצביעות על קשיים משמעותיים בגיוס, כגון הנחה של גיוס חוב מתאגידים בנקאיים שעה שהם סרבו מספר פעמים לבקשת התאגיד להעמיד לרשותו אשראי, ומצבים בהם תנאי השוק בתחום פעילותו של התאגיד הצביעו על קושי משמעותי בגיוס חוב (כגון עת בה שרר קיפאון בשוק האשראי הבנקאי והחוץ בנקאי). במקרים אחרים, הנהלת התאגיד ורואה החשבון המבקר הסתמכו על גיוס אשראי מתאגידים בנקאיים, אשר העמדתו הותנתה בתנאים מתלים מהותיים אשר לא התקיימו למועד פרסום הדוח ולא היה צפוי שהם יתקיימו בשל אי הוודאות המשמעותית הכרוכה בהתקיימותם. על פי רוב, קשיים כאמור עשויים להיות מהותיים יותר כאשר המדובר בגיוס חוב מהציבור. כך למשל, במקרה בו אגרות החוב הקיימות של תאגיד נסחרות בתשואות דו ספרתיות, סבירות הגיוס של אגרות חוב נוספות נמוכה עד בלתי אפשרית;

ב. הסתמכות על גיוס הון - במקרים מסוימים הסתמכו הנהלת התאגיד ורואה החשבון המבקר על גיוס הון עתידי על בסיס ניסיון העבר ומבלי להביא בחשבון את מצב השוק הנוכחי בתחום פעילותו של התאגיד והאם ישנה התכנות כלכלית לביצוע גיוס הון בתנאים בהם מעוניין התאגיד לבצע את ההנפקה;

ג. הסתמכות על שיפור משמעותי בתוצאות הפעילות - במספר מקרים נמצא, כי הנהלות תאגידים הניחו בבסיס תחזיותיהן, כי יחול שיפור משמעותי בביצועי התאגיד (ואף תוך פרק זמן קצר), וזאת מבלי שהתקבלו אינדיקציות התומכות ביכולת להביא לשיפור משמעותי בביצועים או תוך פרק הזמן המוערך. כך לדוגמא, באחד המקרים הניחה הנהלת תאגיד, כי התאגיד ישפר משמעותית את הכנסותיו ורווחיו ביחס לתקופות קודמות, מבלי שיושמה או אף תוכננה תכנית התייעלות ומבלי שחל כל שינוי בעסקיו של התאגיד או בענף בו הוא פועל;

ד. הנחת מימוש נכסים - נמצאו מספר מקרים בהם הנהלת התאגיד ורואה החשבון המבקר הניחו כי התמורה שתתקבל ממימוש נכס תהיה אחד המקורות המשמעותיים לצורך פירעון התחייבויות התאגיד או לצורך המשך פעילותו השוטפת. ברם, הנחות הנהלת התאגיד לא עלו בקנה אחד עם מצב השוק. כך לדוגמא, באחד המקרים, הנהלת התאגיד הניחה, כי יעלה בידה לממש קרקע פנויה הממוקמת באזור שאין בו ביקוש וכלל לא מבוצעות בו עסקאות נדל"ן מזו תקופה ממושכת. במקרה אחר, הניחה הנהלת תאגיד, כי ניתן יהיה למכור את הנכס שברשותה במחיר העולה על שווי ההוגן כיום. זאת, מבלי שהתקבלו אינדיקציות התומכות בסבירות הנחה זו, כגון קבלת התחייבות או הודעה על כוונות רוכשים פוטנציאליים לרכוש את הנכס במחיר העולה על שווי ההוגן;

ה. הסתמכות על הסדר חוב - באחד המקרים עלה, כי בבסיס מסקנת ההנהלה בדבר התקיימות הנחת העסק החי, עמדה הנחה לפיה יאושר הסדר חוב בין התאגיד ובין נושיו. במקרה דנן, האישורים הנדרשים לצורך הוצאת הסדר החוב אל הפועל היו מהותיים מאוד וחלקם הותלו בקבלת אישורים מהותיים מצדדי ג'. הנהלת התאגיד הניחה, כי האישורים יתקבלו (ביניהם אישור מתזיקי אגרות החוב, נושים אחרים של התאגיד ואישורו של בית המשפט, אשר לאור אופיו של ההסדר, לא נשא אופי טכני כי אם מהותי)

וזאת מבלי שהתקבלה או היה ביכולתה של ההנהלה לקבל אינדיקציה כי האישורים האמורים אכן יתקבלו.

במקרים דנן, הנהלת התאגיד ורואה החשבון המבקר הביאו בחשבון סימנים אלה כגורמים מקלים, על אף שלא היו מבוססים דיים. יצוין, כי גם אם במקרים שלעיל, היה קיים פוטנציאל מסוים להתממשות הציפיות (הוזה אומר, לכך שהתאגיד ימכור את הנכס / יגייס הון / חוב וכו'), הרי שההסתברות להתממשות לא הייתה גבוהה וברמה הנדרשת לצורך ביסוס הנחת העסק החי.

על מנת שניתן יהיה להביא בחשבון גורם מקל ככזה המצביע על סיכויי של התאגיד להמשיך לפעול כעסק חי, על התאגיד להצטייד בראיות ובמסכת עובדתית התומכת בהתממשות ההנחה וכן לצפות ברמת סבירות גבוהה את התקיימותו. יתרה מכך, ככל שהגורם המקל קריטי יותר למצבו הפיננסי של התאגיד, כך על רמת ההסתברות להתקיימותו להיות גבוהה יותר. בנוסף, על מנת להניח את הדעת כי רמת הסבירות שהוערכה היא המבוססת ביותר, על ההנהלה ורואה החשבון המבקר להביא בחשבון את כל העובדות והנתונים הקשורים בגורם המקל הנבחן. כך לדוגמא, במידה שהנהלת התאגיד צופה כי יועמד לתאגיד מימון מגורם מסוים, יש לבחון את יכולתו לקבלו במועד הנדרש ואת יכולתו ונכונותו של מעמיד המימון להעמידו, בשים לב בין היתר, למצב השוק ולמגבלות ככל שקיימות, על קבלת המימון או על שימושיו.

לפירוט נוסף בעניין זה, ראה סעיפים 2,3 להלן.

2. הסתמכות על ערבויות והתחייבויות מבעלי שליטה כגורם מקל

בתקופה האחרונה נתקל סגל הרשות במספר לא מבוטל של מקרים בהם ניתנה לתאגיד התחייבות או ערבות מהותית של בעל השליטה בה, המיועדת למימוש במידה שהתאגיד לא יעמוד בהתחייבויותיו כלפי נושים ובכללם מחזיקי אגרות החוב. ערבות כאמור ניתנה בדרך כלל על רקע מצבו הפיננסי של התאגיד והצורך שלו במקורות כספיים לשם עמידתו בהתחייבויותיו הכספיות. לעיתים, העמדת ההתחייבות/ערבות על ידי הבעלים נועדה כדי להימנע מקיומם של ספקות משמעותיים להמשך פעילות התאגיד כעסק חי.

שכיחות התופעה והתרבות המקרים בהם בעלי שליטה מחליטים לתמוך כספית בתאגידים, הובילה להיווצרות קשת רחבה של סוגי תמיכות בעלים כגון, כוונות כלליות; התחייבויות מותנות, התחייבויות ללא מסוימות, התחייבויות קשיחות ומחייבות וכיוצא בזה.² סעיף 9 לתקן ביקורת 58 מציין במסגרת הדוגמאות אותן הוא מונה כגורמים שעשויים להצביע על סיכויי של העסק להמשיך לפעול כעסק חי (גורמים מקלים), שתי דוגמאות המתייחסות למקרה בו עסקינן: האחת, ערבויות אישיות של הבעלים; השנייה, בטחונות וערבויות שהתאגיד קיבל מבעלי עניין, מאחרים או שניתנו לו על ידי צד ג'.

² יצוין, כי נייר זה אינו עוסק בסוגיית הגילוי שיש לתת בקשר עם התחייבות בעל שליטה, הנדונה בנייר עמדה נפרד, ר' לעניין זה עמדה משפטית מספר 10-199 בדבר ערבות מהותית של בעל שליטה לפירעון אגרות חוב, שפורסם ביום 17.02.13 http://www.isa.gov.il/Download/IsaFile_7481.pdf

סגל הרשות נתקל בלא מעט מקרים בהם הנהלות ורואי חשבון מבקרים נמנעו מלכלול הערת עסק חי על בסיס התחייבויות וערבויות מבעלי שליטה. בתוך קשת המקרים שנבחנו, היו מקרים בהם ההסתמכות הייתה מבוססת על התחייבויות וערבויות שלא עמדו בהגדרה הבסיסית של **התחייבות בעלת תוקף משפטי מחייב** או כאלה שאפשרו פתח מילוט לנותן ההתחייבות. כך למשל, נתקל סגל הרשות בליקויים המובאים להלן:

- א. הסתמכות על הערכה שבעלי מניות יזרימו כספים בהתבסס על ניסיון העבר בלבד, ללא כל מחויבות מצד בעלי המניות;
- ב. הסתמכות על הצהרת כוונות של הבעלים להזרים כספים מבלי שהייתה לבעלים מחויבות משפטית לבצע את ההזרמה בפועל;
- ג. הסתמכות על התחייבות שאפשרות מימושה הייתה מותנית בתנאים מתלים מהותיים;
- ד. הסתמכות על התחייבות שנמסרה לתאגיד בעל פה מבלי שנלווה לה מסמך כתוב;
- ה. הסתמכות על התחייבות הנעדרת מסוימות מבחינת סכומים שיוזרמו לתאגיד, עיתוי הזרמתם ואופן הזרמתן, כך שנוצרה אי ודאות מהותית באשר לאופן מימושה.

לאור זאת, באותם המקרים המצוינים לעיל, התעורר ספק אם ניתן היה להסתמך על אותה "התחייבות" בעת שקלולה במסגרת הגורמים המקלים ביסוד הנחת העסק החי.

בנוסף, סגל הרשות נתקל בלא מעט מקרים שהתברר לגביהם, כי הבחינה שבוצעה באשר **ליכולתו הפיננסית של הערב או המתחייב לעמוד אחר התחייבותו**, לא נעשתה בצורה מספקת ומניחה את הדעת. אף נמצאו מקרים בהם כלל לא נבחנה יכולת הערב או המתחייב לעמוד אחר התחייבותו.

בהקשר זה יצוין, כי סגל הרשות נתקל גם במקרים בהם על אף קיומן של התחייבויות שניתנו על ידי בעלים ואשר נלקחו בחשבון כגורם מקל משמעותי בהנחת העסק החי, בעת הדרישה למימושן או במועד בו הזדקק התאגיד לתמיכת הבעלים, לא הועמדו הכספים לתאגיד. בחלק מהמקרים, נותני ההתחייבויות התנערו מחובתם המשפטית לתמוך בתאגיד, בין אם בטענה כי לא הייתה להם מלכתחילה מחויבות משפטית להעמיד את הכספים ובין אם כתוצאה מהעדר יכולת פיננסית להעמיד את הכספים לתאגיד.

כאן המקום לציין, כי בעת הבחינה האם ניתן להביא בחשבון התחייבות בעלים כאינדיקציה משמעותית המצביעה על סיכויי העסק להמשיך לפעול, יש לבצע בדיקה מעמיקה ובוזירות הראויה של טיב ההתחייבויות והערבויות, הסיכויים והסיכונים הכרוכים בהעמדתן בפועל בעת הצורך, לרבות בדיקת תוקפן המשפטי (ובכלל זה מסוימות ההתחייבות מבחינת היקף כספי, מועדי הזרמת הכספים, תנאים מתלים ואופן העמדה) ובדיקת חוסנו הפיננסי של נותן ההתחייבות (או הערב) לעמוד מאחורי התחייבותו בתנאים הרלוונטיים (קרי, העמדת מלוא הסכומים אותן התחייב להעביר לתאגיד ובמועד הרצוי). בהתאם, לצורך בחינת היות הערבות או ההתחייבות גורם מקל, יש לשקול לייחס משקל מופחת (אם בכלל) לתמיכת הבעלים באותם מקרים בהם הבדיקות מצביעות על בעיות אפשריות בהתכנות מימוש ההתחייבות. לבסוף, ככל שהערבות הובאה בחשבון כגורם מקל בבחינת סיכוי של התאגיד להמשיך לפעול

כעסק חי, על התאגיד להתייחס בביאורים לדוחות הכספיים למהות ההתחייבות, אפיון תוקפה המשפטי ותנאיה וכן להתייחס להערכת הנהלת התאגיד את יכולתו של המתחייב לעמוד בהתחייבותו.

מטבע הדברים, ככל שמסקנת הנחת העסק החי נסמכת יותר על תמיכת הבעלים כגורם מקל, היקף הבדיקות שנועדו להבטיח את מידת הוודאות ליכולת הבעלים לממש את התחייבותם במועד והסכומים המובטחים צריך להיות רחב יותר. להרחבה ר' סעיף 1 לעיל.

3. הסתמכות לא נאותה על תחזית תזרים מזומנים ועל ההנחות העומדות בבסיסה

על פי האמור במסגרת סעיף 13 לתקן ביקורת 58, לצורך איסוף ראיות ביקורת בכדי לשקול האם מוסכמת העסק החי תואמת את העסק המבוקר, עשוי רואה החשבון המבקר למצוא סיוע בין היתר, בעיון בתחזית של תזרים מזומנים, תחזיות רווח ובהערכות נוספות של ההנהלה.

עוד יצוין, כי על רואה החשבון המבקר להביא בחשבון כל מידע זמין אשר הוצג בפניו על ידי ההנהלה והוא אינו יכול להתעלם מנתון זה או אחר המובא בפניו, המהווה סימן אזהרה. ודוק, סעיף 7 לתקן ביקורת 58 אינו מותיר שיקול דעת בידי רואה החשבון המבקר ביחס לבחינת סימני האזהרה אלא **מורה** לו לשקול את חשיבותם של סימני האזהרה ולבחון האם מצביעים לכאורה על ספק ניכר (substantial doubt) בדבר המשך קיומו של העסק ועל הצורך בבדיקות נוספות.

במסגרת הבחינה שביצע סגל הרשות, נמצא כי במספר מקרים הן ההנהלה והן רואה החשבון המבקר הסתמכו על תחזיות תזרימי מזומנים במסגרתן התברר, כי עיתוי מועד קבלת המקורות הכספיים בידי התאגיד היה מאוחר ממועד הצורך להשתמש במקורות אלה לשם פרעון התחייבויות (השימושים בהם). במילים אחרות, נוצרו פערי עיתוי כך שלתאגיד לא היו די מזומנים על מנת לפרוע את התחייבויותיו במועדן.

בנוסף, נמצאו מספר מקרים בהם הן ההנהלה והן רואה החשבון המבקר לא כללו הערת עסק חי היות שתחזית תזרים המזומנים לשנה הראשונה ממועד המאזן הסתכמה ביתרה חיובית, על אף שתחזית תזרים המזומנים לתקופה שמעבר לשנה ממועד המאזן, הסתכמה ביתרה שלילית. זאת, מבלי שלתאגיד היו תכניות מבוססות לעמידה בפרעון התחייבויותיו ולמימון פעילותו השוטפת. משכך, תחזית תזרים מזומנים המסתכמת ביתרה שלילית, גם אם זו לתקופה של מעל ל-12 חודשים, עשויה להעיד על קיומם של ספקות משמעותיים בדבר התקיימות הנחת העסק החי, שכן כאמור לעיל ובסעיף 26 ל- IAS 1, על ההנהלה להביא בחשבון את המידע הניתן להשגה לתקופה של **לפחות 12 חודשים** מסוף תקופת הדיווח.

במקרים אחרים, תחזית תזרים המזומנים של התאגיד הסתכמה ביתרה נמוכה / גבולית (בין אם בסוף תקופה חשבונאית ובין אם במהלכה), וההסתברות להתממשות ההנחות שעמדו בבסיסה, לא הייתה מספיק גבוהה ו/או כאשר לא היו לתאגיד אפשרויות נוספות להשיג מקורות מעבר לאלו שנכללו בתחזית. בהקשר זה, מוצא סגל הרשות לנכון לציין, כי מקום בו

תחזית תזרים המזומנים מבוססת על הנחות אשר ההסתברות להתממשותן אינה גבוהה ואין לתאגיד מקורות תחליפיים לפירעון התחייבויותיו ומימון פעילותו השוטפת, עשויה להתחייב בחינה נוספת של ההנחות הללו ושל אפשרות הבאתן בחשבון לצורך ביסוס הנחת העסק החי.

4. השלכות צמצום משמעותי של הפעילות העסקית על הנחת העסק החי

סעיף 23 למסגרת המושגית קובע, כי הדוחות הכספיים מוכנים באופן רגיל בהנחה שהתאגיד הוא עסק חי וימשיך בפעילות בעתיד הנראה לעין. בהתייחס להנחת העסק החי קובעת המסגרת המושגית כי היא תתקיים כל עוד לתאגיד (המכונה ב-1 IAS "הישות") "אין כוונה ואין צורך לחסל או לצמצם באופן משמעותי את פעילותה" (ההדגשה אינה במקור). במסגרת הבחינה שערך, מצא סגל הרשות כי במקרים מסוימים, הנהלות תאגידי הניחו דעתם, כי הנחת העסק החי מתקיימת בעוד תכניות התאגידי לפירעון התחייבויותיהם התבססו על מימוש נכסים מהותיים המגיעים עד כדי צמצום משמעותי של פעילות התאגיד.

כך לדוגמא, באחד המקרים תאגיד דיווח על כוונתו להעביר את הנכס היחיד שברשותו לבעלי המניות בתאגיד תמורת מזומנים שיאפשרו לו לעמוד בפירעון הלוואה מתאגיד בנקאי, כך שלאחר השלמת המהלך יותר התאגיד ללא פעילות עסקית וללא משאבים כלכליים המאפשרים המשך פעילות עסקית ולמעשה יהפוך לשלד בורסאי. במקרה דנן, מסקנת הנהלת התאגיד ורואה החשבון המבקר הייתה כי מצבו הפיננסי של התאגיד אינו עולה בהכרח כדי ספקות משמעותיים באשר ליכולתו להמשיך לפעול כעסק חי. אולם, בנסיבות עניינו של התאגיד, הואיל והחלופה הסבירה היחידה שעמדה בפניו לצורך עמידה בפירעון התחייבויותיו כללה מימוש פעילותו העסקית, הרי שהיה על הנהלת התאגיד ורואה החשבון המבקר לכלול הערת עסק חי.

במקרה אחר, תאגיד שעסקיו כללו מספר תחומי פעילות נאלץ, במסגרת הסדר עם מחזיקי אגרות החוב, לממש באופן כפוי את מרבית נכסיו כך שצומצמה באופן משמעותי פעילותו העסקית. הנהלת התאגיד צפתה, כי לאחר מימוש הנכסים והשלמת ההסדר כלשונו, תיוותר בידי התאגיד יתרת מזומנים מצומצמת שתאפשר לה לחדש, בהיקף מוגבל ביותר, את פעילותה רק באחד מתחומי הפעילות. בנסיבות דנן, הואיל והוצאתן לפועל של תכניות הנהלת התאגיד הייתה מובילה לכך שהתאגיד יותר ללא פעילות עסקית מהותית, הרי שהיה על הנהלת התאגיד ורואה החשבון המבקר לכלול הערת עסק חי.

סגל הרשות מדגיש, כי מוסכמת העסק החי צריכה להסתמך, בין היתר, גם על יכולתו של התאגיד להמשיך לפעול מבלי להידרש לצמצום משמעותי בפעילותו העסקית. במילים אחרות, במקרה בו נדרש תאגיד לצמצם באופן משמעותי את פעילותו במידה העלולה להגיע לכדי מימוש או חיסול עיקר פעילותו העסקית, אזי, בהתאם לאמור במסגרת המושגית וכללי החשבונאות המקובלים, על הנהלת התאגיד ורואה החשבון המבקר להפעיל שיקול דעת ולבחון האם בנסיבות העניין הנחת העסק החי מתקיימת וככל שקיימים ספקות משמעותיים בקשר לכך, עליו לכלול הערת עסק חי בדוחות הכספיים.

5. בחינת הנחת העסק החי לתקופה קצרה מדי

סעיף 26 ל-1 IAS, קובע כי לצורך בחינת הנחת העסק החי, על ההנהלה להביא בחשבון את כל המידע הניתן להשגה לגבי העתיד, שהוא **לפחות** ל-12 חודש מסוף תקופת הדיווח, **אך לא מוגבל לתקופה זו**.

נוסף על כך, גם על רואה החשבון המבקר מוטלת האחריות לשקול להרחיב את תקופת בחינת העסק החי בהתאם לנסיבות העניין. סעיף 4 לתקן ביקורת 58 מגדיר "תקופה הנראית לעין" כ"תקופה של שנה מיום המאזן **אלא אם היו נסיבות המורות בעליל אחרת**..." (ההדגשות אינן במקור).

במספר מקרים, סגל הרשות מצא כי הנהלות תאגידים ורואי חשבון מבקרים ביססו את התקיימות הנחת העסק החי על מידע לתקופה של 12 חודשים או יותר, אשר **אינו כולל** אירוע משמעותי שהיה ידוע במועד הבחינה ועתיד להתרחש מיד עם תום תקופת הבחינה, ואשר עשוי להשפיע לרעה על הנחת העסק החי. כך לדוגמא, במספר מקרים היו צפויים פירעונות משמעותיים של התחייבויות מיד עם תום תקופת הבחינה, אשר התעורר ספק מהותי אם לתאגידים יש יכולת ממשית לעמוד בהם, ואשר לא הובאו בחשבון במסגרת בחינת הנחת העסק החי. יובהר כי במקרים דנו, להבאה בחשבון של הפירעונות הללו עלולה הייתה להיות השפעה מהותית על מסקנת ההנהלה בדבר הנחת העסק החי. בפרט, אף נמצא מקרה במסגרתו בתקופת תחזית תזרים המזומנים החזוי (24 חודשים ממועד המאזן), לתאגיד היו מספיק מקורות כדי לעמוד בפרעון התחייבויותיו, אולם ביחס לרבעון שלאחר תקופה זו, לא נותרו לו מקורות מספיקים לפרעון התחייבות מהותית מאוד כלפי מחזיקי אגרות חוב וכן לא היו בידי הנהלת התאגיד תכניות מגובשות להשגת מקורות נוספים או יכולת לצפות חלופות מציאותיות לפרעון התחייבויות התאגיד³.

במקרים נוספים, סגל הרשות מצא, כי הנהלות תאגידים ורואי חשבון מבקרים התעלמו מבעיות וקשיים שצפו בהשגת מימון כפי שנכללו בתחזיות תזרימי מזומנים חזויים לתקופה של שנתיים ואשר פורסמו על ידי אותם תאגידים מכוח הוראות חוק ניירות ערך, התשכ"ח-1968 (להלן - "**חוק ניירות ערך**"). במקרים אחרים, הנהלת התאגיד ורואה החשבון המבקר בחנו את יכולתו של התאגיד לממן את פעילותו השוטפת ב-12 החודשים הבאים ואף ניתן גילוי לפיו הערכת ההנהלה היא, כי המזומנים שבידי התאגיד יספיקו לו לצורך מימון פעילותו השוטפת ב-12 החודשים הבאים. יחד עם זאת, בחינה מעמיקה של נסיבות מצבו הפיננסי של התאגיד, ובפרט תקציב התאגיד, הצביעה על כך שביחס לתקופה **שלאחר** 12 החודשים, היה צפי למחסור משמעותי במקורות למימון הפעילות השוטפת.

למותר לציין, כי על הנהלת התאגיד ורואה החשבון המבקר להביא בחשבון את כל המידע לתקופה של **לפחות** 12 חודשים ולא להסתפק בחתימת תקופת הבחינה מיד עם תום 12 החודשים מסוף תקופת הדיווח. על אחת כמה וכמה בנסיבות בהן מתקיימים סימני אזהרה

³ להרחבה בעניין זה, ר' החלטת אכיפה בביקורת מספר 1-12 מחודש מארס 2012 : http://www.isa.gov.il/Download/IsaFile_6637.pdf

בתאגיד אשר עשויים להעיד על קשיים אפשריים של התאגיד לעמוד בהתחייבויותיו הצפויות או לממן את פעילותו השוטפת. משכך, על תקופת הבחינה להיות נגזרת של מידת חוסר הוודאות ביחס למצבו הפיננסי של התאגיד: מקום בו רמת חוסר הוודאות ביחס למצבו הפיננסי של התאגיד גבוהה יותר, על ההנהלה ורואה החשבון המבקר מוטל לשקול להרחיב את תקופת הבחינה לפרק זמן גדול יותר. זאת, תוך הבאה בחשבון של כל המידע הרלוונטי הזמין לרשותם. כך לדוגמא, מצב בו לתאגיד צפוי פרעון משמעותי מספר חודשים לאחר תקופת הבחינה הסטנדרטית (12 חודשים), וקיימים סימני אזהרה כגון: תזרים מזומנים שלילי מפעילות שוטפת, היעדר קיומן של תחזיות סבירות של תזרימי מזומנים או רווחים עתידיים, סירוב תאגידים בנקאיים להעמיד הלוואות לתאגיד וכדומה, אזי יתכן כי קיים חשש לפרעון החוב העתידי, אף אם הוא לתקופה של מעל 12 חודשים ממועד המאזן. במצב דברים זה, על מנת להניח את הדעת כי החששות אינם עולים כדי ספקות משמעותיים באשר להנחת העסק החי, על ההנהלה ורואה החשבון המבקר להרחיב את תקופת הבחינה ולשם כך לבחון את תכניות התאגיד וסבירותן גם בתקופה שמעל 12 חודשים ממועד הדוח על המצב הכספי.

6. שינוי מסקנת העסק החי בחלוף פרק זמן קצר ללא שינוי מהותי בנסיבות

סגל הרשות נתקל במקרה בו שונתה מסקנת הנהלת התאגיד ורואה החשבון המבקר לגבי מוסכמת העסק החי תוך פרק זמן של ימים ספורים בין מועד קבלת היתר לפרסום תשקיף במסגרתו נכללו דוחות כספיים לרבעון השלישי לבין מועד פרסום דוחות כספיים שנתיים. מהות השינוי במסקנת ההנהלה ורואה החשבון המבקר הייתה מעבר מהפניית תשומת הלב המתייחסת לאי וודאות ביחס למצבו הפיננסי של התאגיד, כזו שאינה עולה כדי הערת עסק חי, להפניית תשומת לב המתייחסת לקיומם של ספקות משמעותיים באשר להמשך קיומו של התאגיד כעסק חי.

השינוי המהותי במסקנות ההנהלה ורואה החשבון המבקר העלה את הצורך לבחון את נאותות בחינת הנחת העסק החי שיושמה בדוחות הרבעון השלישי (ואשר נחתמו בשנית במסגרת קבלת היתר לתשקיף, מספר ימים קודם לפרסום הדוחות השנתיים, שבהם נכללה הערת עסק חי). בחינת מצבו הפיננסי של התאגיד העלתה כי בפרק הזמן שחלף בין הדוחות הכספיים האמורים לא חלו שינויים מהותיים בנסיבות הקשורות עם מצבו הפיננסי של התאגיד. הבחינה העלתה, בין היתר, כי מסקנות ההנהלה ורואה החשבון המבקר לגבי בחינת הנחת עסק החי בדוחות הכספיים לרבעון השלישי אשר צורפו לתשקיף לא נתמכו בתכניות הנהלה וגורמים מקלים נאותים אלא בהסתמכות על הנחות שחלקן נחזו להוות גורמים מקלים, אולם הנחות אלה לא היו מושתתות על מסכת עובדתית תומכת. יתרה מכך, נמצא כי לא נעשו כל הבדיקות הנדרשות על מנת לוודא, כי תכניות ההנהלה ניתנות למימוש ברמת ודאות גבוהה במועד פרסום התשקיף. כך לדוגמא, חלק מהגורמים המקלים התייחסו להנחת גיוס הון בתנאים מסוימים, כאשר בחינת חלופת הגיוס לא נעשתה בצורה יסודית ועניינית ולא כללה את הבדיקות המינימליות המצופות בעת לקיחת הנחה זו בחשבון (היקפי הגיוס הצפויים; כוונה ויכולת המשקיעים להשקיע את הסכומים המבוקשים; הצטיידות באינדיקציות משמעותיות המעידות על נכונות המשקיעים לבצע את ההשקעה בתאגיד וכיוצא

בזה). בנוסף, בדיקת הסגל העלתה כי למועד מתן ההיתר לתשקיף, ההסתברות לביצוע מהלך של גיוס הון בתנאים שהונחו לא הייתה במתחם הסבירות, שכן התעורר קושי לבסס את ההצדקה הכלכלית לביצוע השקעה בתנאים שהינם שונים מהותית מתנאי השוק. לא זו אף זו, בדיקת הנחות אלה העלתה גם כי קיימת סתירה בין חלק מהעובדות עליהן היו מבוססות ההנחות לבין העובדות שהתבררו בפועל.

7. נוסחים חסרים/עמומים של ביאורי הנהלת התאגיד בדוחות הכספיים

סעיף 25 ל- IAS 1, מחייב את הנהלת התאגיד להעריך את יכולת התאגיד להמשיך לפעול כעסק חי כאשר היא מכינה דוחות כספיים. לשון אחר, אחת לתקופה, על ההנהלה לבצע בחינה של מוסכמת העסק החי המונחת ביסוד הדוחות הכספיים. כעולה מסעיף 25 ל- IAS 1, תהליך בחינה זה הוא בגדר הערכה ותוצאתו (הווה אומר, מסקנת הנהלת התאגיד באשר ליכולתו להמשיך לפעול כעסק חי) הינה אחת הנחות היסוד החשובות ביותר בבסיס הכנת הדוחות הכספיים. על כן, תהליך סדור זה לא אמור לכלול מסקנות שהן בגדר אמונה, תקווה או מחשבות של הנהלת התאגיד באשר ליכולת התאגיד להמשיך לפעול כעסק חי.

ברם, מבדיקות שערך סגל הרשות, נמצאו מקרים בהם ממצאי בחינת הנהלת התאגיד לא מצאו ביטויים בדמות הערכה סדורה של ההנהלה ואף לא ביטאו את מידת הצפיות של ההנהלה את התממשות תכניותיה על מרכיבי השונים. חלף זאת, ציינה ההנהלה כי היא מאמינה או מקווה או חושבת שתכניותיה תתממשנה מבלי שניתן גילוי האם ההנהלה גם צופה או מעריכה ברמת ודאות גבוהה כי תכניותיה תתממשנה. במצב דברים זה, קיים חשש ממשי שמא הפער בין משאלות הלב של ההנהלה לבין ההסתברות להתממשותן גדול, ועל כן מסקנת ההנהלה אינה משקפת את המציאות העסקית של התאגיד. למותר לציין, כי להנהלה אחריות כבדת משקל, לא רק לגיבוש מסקנה חד משמעית ומבוססת על מוסכמת העסק החי, אלא שמסקנה זו תתגבש רק לאחר ביצוע תהליך סדור (Due Process) במסגרתו נבחנו כל אותם התרחישים האפשריים והרלוונטיים והיא תשקף את התרחיש הסביר ביותר ולא את התרחיש האופטימי ביותר בנסיבות עניינו של התאגיד.

8. נוסחים עמומים/מותנים של הפניות תשומת לב בדוחות המבקרים של רואי החשבון

סעיף 10 לתקן ביקורת 72 קובע כי לעיתים, רואה החשבון המבקר מוצא לנכון להוסיף פסקת הפניית תשומת לב שנועדה להדגיש בפני המשתמשים בדוחות הכספיים עניין מסוים המשפיע באופן משמעותי על הדוחות הכספיים.

סעיף 12 לתקן ביקורת 72 קובע כי במקרים בהם לתוצאות אי הוודאות עשויה להיות השפעה משמעותית על הדוחות הכספיים, ישקול רואה החשבון המבקר את הצורך בהפניית תשומת לב קוראי הדוחות הכספיים לאותו עניין על ידי הוספת פסקת הפניית תשומת לב. בנספח לתקן ביקורת 72 מובאות דוגמאות להמחשה שנועדו, בין היתר, לסייע ביישום כלל זה.

סעיף 18 לתקן ביקורת 58 קובע כי אם רואה החשבון המבקר הגיע למסקנה שקיימים ספקות משמעותיים בדבר המשך קיומו של הגוף המבוקר כעסק חי, עליו להוסיף פסקת הפניית תשומת לב המתייחסת לקיומם של ספקות אלה. בנספח לתקן ביקורת 58 מובאות דוגמאות להמחשה שנועדו לסייע ביישום כלל זה.

א. בדיקת סגל הרשות העלתה, כי גם לאחר פרסום החלטת אכיפה של סגל הרשות⁴, לפיה על הפניית תשומת הלב להיות מנוסחת באופן ברור ומובן, שאינו משתמע לשתי פנים **ובלתי מותנית** בהתרחשות או באי התרחשות של אירועים שונים, במקרה מסוים רואה החשבון המבקר כלל פסקת הפניית תשומת לב בדבר מצבו הפיננסי של התאגיד, אשר נוסחה היה **מותנה**, כך שלא ניתן היה להבין אם מסקנת המבקר הינה, כי בנסיבות עניינו של התאגיד קיימים ספקות משמעותיים להמשך קיומו של התאגיד כעסק חי, אם לאו. יצוין כי כשלים דומים התגלו במסקנת הנהלת התאגיד שקיבלה ביטויה בביאורים לדוחות הכספיים וגם היא אינה עומדת בדרישות כללי החשבונאות המקובלים.

לעמדת סגל הרשות וכמפורט בהחלטת האכיפה האמורה, על נוסח חוות דעת רואה החשבון המבקר להציג מסקנה ברורה, חד משמעית ובלתי מותנית בקשר עם מצבו הפיננסי של התאגיד, בין אם מסקנת המבקר הינה כי קיימים ספקות משמעותיים בדבר המשך קיומו של התאגיד כעסק חי ובין אם לאו. כללי הביקורת המקובלים קובעים הבחנה מפורשת בין מצב שבו הנחת העסק החי מתקיימת בשל קיומם של גורמים מקלים ותכניות הנהלה, כאשר במצב עולם זה, על רואה החשבון המבקר לשקול אם יש לכלול גילוי בדוחות הכספיים (בהתאם למסקנתו ולגילוי הניתן על ידי התאגיד, יכול שתהא לכך השלכה על נוסח דוח רואה החשבון המבקר), לבין מצב בו קיימים ספקות משמעותיים בדבר המשך קיומו של התאגיד כעסק חי, כאשר במצב עולם זה, על רואה החשבון המבקר להפנות את תשומת הלב לקיומם במסגרת חוות דעתו. כללי הביקורת המקובלים לא מאפשרים מצבי ביניים כדוגמת הפניית תשומת לב לספקות משמעותיים אפשריים התלויים בהתממשותם או אי התממשותם של אירועים מסוימים בעתיד. מסקנתו של רואה החשבון המבקר הינה ביחס לשאלת קיומם של ספקות משמעותיים בהווה, בעת מתן חוות דעתו, ולא לגבי אפשרות להתקיימותם בעתיד כתלות בהתרחשות אירוע מסוים.

ב. במספר מקרים, העלתה בדיקת סגל הרשות, כי רואי החשבון המבקרים כללו פסקאות הפניית תשומת לב אשר אינן עולות בקנה אחד עם כללי הביקורת המקובלים. תוך עשיית שימוש בנוסחים **לא מובנים ועמומים** של הפניות תשומת לב בדבר מצבו הפיננסי של התאגיד, באופן שהקשה על קוראי הדוחות להבין איזה עניין חשוב רצה רואה החשבון המבקר להדגיש בפניו. כך לדוגמא, נתקל סגל הרשות בהפניות תשומת לב לקוניות המפנות לביאור מסוים בדוחות הכספיים מבלי שצוין מהו העניין לגביו מתייחס הביאור. כמו כן, נתקל סגל הרשות בהפניות עמוסות מאוד, הכוללות מידע רב, אשר היה קיים קושי לברור מהן את המסר החשוב אותו ביקש רואה החשבון המבקר להדגיש בפני המשקיעים.

⁴ ר' החלטת אכיפה בביקורת מספר 10-1 מחודש אוקטובר 2010 :
http://www.isa.gov.il/Download/IsaFile_5123.pdf

מטרת הפניית תשומת לב נגזרת משמה: להדגיש בפני המשקיע עניין חשוב המצריך שימת לב מיוחדת אותה רואה החשבון המבקר מצא לנכון להביא בפני המשקיעים. לדעת סגל הרשות, הפניית תשומת לב הפוגעת ביכולת העברת המסר המרכזי למשקיע, לא רק שעלולה שלא להשיג את המטרה לשמה היא נועדה, אלא אף עלולה להוביל להטעיית המשקיעים בבואם לנתח את האמור בדוח המבקר ולכלכל צעדיהם עת הם מגבשים החלטות השקעה.

אשר על כן, על מנת שהפניית תשומת הלב תשיג את התכלית לשמה היא נועדה ועל מנת שתעלה בקנה אחד עם כללי הביקורת המקובלים, עליה להיות ממוקדת, ברורה וקוהרנטית עם מסקנת הנהלת התאגיד ועם מצבו הפיננסי.

9. שימוש בהגנת מידע צופה פני עתיד בדוחות הכספיים ובחוות דעת רואה החשבון המבקר

סעיף 32א לחוק ניירות ערך קובע כי מידע צופה פני עתיד ייחשב ככזה ובלבד שאינו מהווה אומדן או מידע אחר שיש לכלול בהתאם לכללי החשבונאות המקובלים בדוחות הכספיים. לאור זאת, תאגיד אינו יכול לזכות בהגנת חוץ מבטחים על מידע תחזיתי שנכלל בדוחות הכספיים.

סגל הרשות נתקל במספר מקרים במסגרתם תאגידי הביאו בחשבון מידע תחזיתי עת בחנו את מוסכמת העסק החי כנדרש על פי IAS 1. מידע זה כלל, בין היתר, את הערכות ההנהלה לגבי יכולת התאגיד לייצר הכנסות ומקורות תזרימיים אשר יספיקו לעמידת התאגיד ביעדיו העסקיים ולהמשך פעולתו כעסק חי בעתיד הנראה לעין. לצד תיאור הערכות ותכניות ההנהלה, ניתנה התייחסות גם להיותן של התכניות וההערכות העתידיות של ההנהלה בגדר מידע צופה פני עתיד, הואיל והתוצאות בפועל עשויות להיות שונות מהאומדנים וההנחות ששימשו את הנהלת התאגיד. בנוסף, בחוות דעת רואה החשבון המבקר הוספה פסקת הדגש עניין המפנה לביאור אותו כללה ההנהלה בדבר מצבו הפיננסי של התאגיד וכן צוין, כי הערכות ההנהלה מהוות מידע צופה פני עתיד.

סגל הרשות מדגיש, כי על הנהלת התאגיד לבחון את מוסכמת העסק החי בהתבסס, בין היתר, על מידע תחזיתי ואומדנים לגבי העתיד. ואולם, אין באמור כדי לאפשר לתאגיד ולרואה החשבון המבקר ליהנות מהגנת מידע צופה פני עתיד במסגרת הדוחות הכספיים ובדוח המבקר. בהתאם, כדי לעמוד בהוראות חוק ניירות ערך, אין לעשות כל שימוש במונח זה ובהגנת חוץ מבטחים בדוחות הכספיים ובדוח המבקר בהקשר של הנחת העסק החי או בכל הקשר אחר.

10. היקף הגילוי הניתן במסגרת הביאורים לדוחות הכספיים לגבי מצבו הפיננסי של התאגיד

סעיף 25 ל- IAS 1, קובע כי תאגיד נדרש לתת גילוי לקיומן של אי ודאויות מהותיות הקשורות לאירועים או למצבים שעשויים להטיל ספק משמעותי על יכולתו להמשיך לפעול כעסק חי. סעיפים 122, 125-131 ל- IAS 1 מרחיבים את האמור ומפרטים מהו הגילוי שעל תאגיד לכלול בדוחות הכספיים לגבי שיקולי דעת שהופעלו על ידי ההנהלה הן בתהליך יישום המדיניות החשבונאית והן לגבי הנחות שהניחה ההנהלה לגבי העתיד ולגבי גורמים עיקריים לחוסר

ודאות שקיים סיכון משמעותי שתוצאתם תהיה תיאום מהותי של נכסים והתחייבויות בדוחות הכספיים. יתרה מכך, כללי החשבונאות המקובלים מחייבים את ההנהלה להתייחס להנחות הכרוכות בקבלת ההכרעות הקשות ביותר, הסובייקטיביות ביותר או המורכבות ביותר בעת עריכת הדוחות הכספיים.

בנוסף, סעיף 16 לתקן ביקורת 58 בדבר קובע, כי אם רואה החשבון המבקר הגיע למסקנה כי הנחת העסק החי היא נאותה בשל קיומם של גורמים מקלים, במיוחד תכניות ההנהלה לפעולות בעתיד, ישקול אם יש לתת גילוי בדוחות הכספיים לתכניות אלה ולגורמים המקלים. במידה שלא ניתן בדוחות הכספיים הגילוי הנדרש לדעתו, עליו לסייג את חוות דעתו.

אם כן, כללי החשבונאות המקובלים מחייבים את הנהלת התאגיד, בנסיבות מסוימות, לכלול גילוי נאות באשר למצבו הפיננסי ובכלל זה אי ודאויות הכרוכות בפעילותו העסקית ותכניותיו להתמודדות עם אי ודאויות אלה.

במספר מקרים מצא סגל הרשות, כי על אף קיומם של סימני אזהרה ואי ודאויות מהותיות שעלו מהדוחות הכספיים וממקורות אחרים בקשר למצבו הפיננסי של התאגיד, לא נכלל גילוי נאות במסגרת הביאורים לדוחות הכספיים על סימנים אלו ועל תכניות ההנהלה לעמידה בפרעון התחייבויות התאגיד ולעמידה באתגרים הניצבים בפניו במסגרת פעילותו העסקית.

באחד המקרים, תאגיד בחר שלא לכלול כל גילוי בדבר סימני אזהרה שעלו מהדוחות הכספיים וממקורות אחרים ובכלל זה, גרעון בהון החוזר ותזרים מזומנים שלילי מתמשך מפעילות שוטפת והפסדים מהותיים. זאת ועוד, במועד פרסום הדוחות הכספיים התקיימו ביחס לתאגיד אי ודאויות באשר ליכולתו להגיע להסדר פריסת חובות ואי ודאות באשר ליכולתו לממש נכסים קבועים לשם עמידה בהתחייבויותיו. יודגש כי במקרה זה, אי הוודאויות הללו לא היו כאלו המצדיקות אי מתן גילוי בדוחות הכספיים, שהרי, ללא חתימה על הסכם לפריסה מחדש של ההלוואה, הייתה נפגעת באופן מהותי יכולתו של התאגיד להמשיך את פעילותו השוטפת באופן סדיר ולעמוד בפרעון התחייבויותיו. חשיבותה הרבה של החתימה על הסכם פריסת ההלוואה ליכולתו של התאגיד להמשיך להתקיים כעסק חי, כמו גם גורמים העלולים לסכל חתימה על הסכם זה (כדוגמת התנגדות נושים אחרים למהלך בטענה של העדפת נושים), לא זכו לגילוי בדוחות הכספיים, על אף מהותיותם הרבה לנסיבות עניינו של התאגיד, אלא רק לגילוי חלקי בדבר מצבו הפיננסי של התאגיד במסגרת דוח הדירקטוריון.

עמדת סגל הרשות היא כי במקום בו מתקיימים בתאגיד סימני אזהרה ואי ודאויות באשר ליכולתו לעמוד בהתחייבויותיו ו/או להמשיך את פעילותו העסקית במתכונת הנוכחית, בין שהתקבלו מהדוחות הכספיים עצמם ובין אם ממקורות אחרים, על התאגיד לשקול מהו היקף הגילוי שעליו לכלול במסגרת הביאורים לדוחות הכספיים באשר לסימני האזהרה, לקיומם של גורמים מקלים בקשר עם סימני האזהרה ולתכניות ההנהלה להתמודדות עם סימני האזהרה. זאת, על מנת לאפשר לציבור המשתמשים בדוחות הכספיים לקבל את האינפורמציה הנדרשת להבנת מצבו הפיננסי של התאגיד ואת הערכות ההנהלה בקשר לכך. זאת, גם במקום בו רואה חשבון המבקר בחר שלא לכלול בחוות דעתו הפניית תשומת לב

באשר למצבו הפיננסי של התאגיד, שכן בחינת התאגיד אם לכלול גילוי ביחס למצבו הפיננסי הינה בלתי תלויה בהחלטתו של רואה החשבון המבקר אם לכלול הפניית תשומת לב לנושא זה. בנוסף, ככל שהמצב העובדתי הוא כזה שלתאגיד אין מספיק מקורות נזילים זמינים לפרעון התחייבויותיו בעתיד הנראה לעין וככל שהנחת העסק החי מושתתת על תלות בהתקיימות מספר מצומצם של אירועים שכל אחד בפני עצמו לא ודאי ושעל כולם להתקיים בו זמנית על מנת שהתאגיד לא יקלע לקשיים, הרי שמתעצמת החשיבות שבמתן הגילוי לציבור המשתמשים בדוחות הכספיים.

בשולי הדברים יצוין כי עצם העובדה שגילוי מסוים בדבר מצבו הפיננסי של התאגיד נכלל בדוח הדירקטוריון, אינה מעלה ואינה מורידה. חובת התאגיד לכלול גילוי במסגרת הדוחות הכספיים אינה תלויה בחובות הגילוי במסגרת שאר חלקי הדוח התקופתי.

11. חוסר מעורבות הנהלת התאגיד בבחינת הנחת העסק החי

כאמור לעיל, IAS 1 מגדיר את סט הפעולות שעל הנהלת התאגיד לבצע בבואה לערוך דוחות כספיים, כאשר אחת מהפעולות הינה לבחון את יכולת התאגיד להמשיך לפעול כעסק חי. בהתאם, סעיף 25 ל- IAS 1 קובע כי: "ההנהלה נדרשת להעריך את יכולת הישות להמשיך לפעול כעסק חי כאשר היא מכינה דוחות כספיים" (ההדגשה אינה במקור).

ואולם, במסגרת הבחינה שערך סגל הרשות נמצאו מספר מקרים בהם הנהלת התאגיד לא הייתה מספיק מעורבת בבחינת העסק החי ואף נמצאו מקרים בהם הנהלת התאגיד לא ביצעה הערכה עצמאית ובלתי תלויה בהערכתו של רואה החשבון המבקר באשר לנאותות הנחת העסק החי. כך למעשה, הסתמכה הנהלת התאגיד על ראיות הביקורת שאסף רואה החשבון המבקר ומסקנתה התבססה על ממצאי עבודת הביקורת.

סגל הרשות מדגיש, כי נטל בחינת הנחת העסק החי חל בראש ובראשונה על הנהלת התאגיד. נוסף על כך, באחריות דירקטוריון התאגיד לפקח ולהיות שותף פעיל בתהליך ההערכה והבחינה המבוצעת על ידי הנהלת התאגיד ולהניח דעתו, כי הבחינה שבוצעה והמסקנה שהתגבשה הינן נאותות. נטל זה מחייב את הנהלת ודירקטוריון התאגיד להכיר ולהיות ערים לכל הכללים המתייחסים לבחינת הנחת העסק החי ולהבין היטב את מצבו הפיננסי של התאגיד. במסגרת זו, על ההנהלה ודירקטוריון התאגיד לבחון ולנתח את התרחישים הסבירים, תוך יישום תהליך בחינה סדור ומובנה, על מנת לגבש את המסקנה הראויה ביותר.

כאמור לעיל, כאשר הנהלת התאגיד מגיעה למסקנה, כי בנסיבות הספציפיות של פעילותו העסקית של התאגיד, קיימות אי ודאויות מהותיות שעלולות להטיל ספק משמעותי באשר ליכולתו להמשיך ולהתקיים במתכונתו הנוכחית, עליה לכלול גילוי בדוחות הכספיים לקיומם של ספקות משמעותיים אלו ולאי הוודאויות המהותיות שהובילו לכך.

במקביל לבחינת הנחת העסק החי על ידי הנהלת התאגיד וכמתחייב מהוראות כללי הביקורת המקובלים, ובפרט תקן ביקורת 58 ותקן ביקורת 72, על רואה החשבון המבקר לבחון באופן עצמאי ובלתי תלוי בהנהלת התאגיד את נאותות הנחת העסק החי. תקן ביקורת 58 קובע את

העקרונות והכללים על פיהם יפעל רואה החשבון המבקר בבואו לבחון את נאותות מוסכמת העסק החי המונחת ביסוד הדוחות הכספיים של התאגיד המבוקר ואת דרך איסוף ראיות הביקורת בעניין זה. תכלית תקן ביקורת 58 הינה להנחות את רואה החשבון המבקר בדרך פעולתו כמבקר הנחת העסק החי, להפעיל שיקול דעת עצמאי בעת בחינת העסק החי, לנקוט משנה זהירות ולהביא בחשבון מקדמי בטחון ראויים בעת הערכת נאותות וסבירות תכניות הנהלת התאגיד ויכולתו להמשיך לפעול כעסק חי בעתיד הנראה לעין. לצד האמור, בחינתו של רואה החשבון המבקר הינה בלתי תלויה בהנהלת התאגיד ואין בה כדי להפחית את אחריות הנהלת התאגיד להעריך את יכולת התאגיד להמשיך לפעול כעסק חי.

12. הכללת הפניית תשומת לב באשר למצבו הפיננסי של התאגיד

תקן ביקורת 72 עוסק במקרים בהם דוח רואה חשבון מבקר כולל שינוי מהנוסח האחיד. בין היתר, מתייחס תקן ביקורת 72 לעניינים שאינם משפיעים על חוות דעתו של המבקר, אך עדיין כוללים שינוי מהנוסח האחיד באמצעות הכללת הפניית תשומת לב.

סעיף 10 לתקן ביקורת 72 קובע כי "לעתים, מוצא המבקר לנכון לכלול שינוי מהנוסח האחיד על ידי הוספת פסקת הפניית תשומת לב שנועדה להדגיש עניין מסוים המשפיע באופן משמעותי על הדוחות הכספיים וכלול בביאור לדוחות הכספיים".

כך למשל, סעיף 11 לתקן ביקורת 72 כולל דרישה מפורשת מהמבקר "להוסיף פסקת הפניית תשומת לב גם במקרה בו הגיע למסקנה שקיימים ספיקות משמעותיים בדבר המשך קיומו של הגוף המבוקר כעסק חי...". פרט להוראה מפורשת זו, נקבע בסעיף 12 לתקן ביקורת 72 כי "במקרים בהם לתוצאות אי-ודאות (מלבד הנחת העסק החי) עשויה להיות השפעה משמעותית על הדוחות הכספיים, ישקול המבקר את הצורך בהפניית תשומת לב קוראי הדוחות הכספיים לאותו עניין על ידי הוספת פסקת תשומת לב".

לאור האמור, מקום בו הגיע רואה החשבון המבקר למסקנה כי קיימות אי ודאויות אשר לתוצאותיהן עשויה להיות השפעה משמעותית על הדוחות הכספיים, עליו לשקול את הצורך בהכללת הפניית תשומת לב קוראי הדוחות לאי ודאויות אלה כמו גם לתכניות ההנהלה להתמודדות עם מצבו הפיננסי של התאגיד. בבחינת מידת המהותיות של אי הוודאויות, על רואה החשבון המבקר להביא בחשבון כל מידע זמין לנסיבות עניינו של התאגיד, ובכלל זה את מכלול סימני האזהרה והגורמים המקלים בפעילותו של התאגיד, מידת תלות התאגיד בהתקיימות אירוע זה או אחר, ההסתברות שהאירוע אכן יתרחש והתוצאה האפשרית של התרחשות או אי התרחשות האירוע.

תיאור נסיבות מקרה א'

תאגיד הפועל כקרן הון סיכון בתחום מדעי החיים כלל בדוחותיו הכספיים גילוי בדבר סימני אזהרה שעלו מהדוחות הכספיים וממקורות אחרים ובכלל זה, גרעון מהותי בהון העצמי (קרי, סך התחייבויות התאגיד עלה על ערך נכסיו בהתאם לערכם בדוחות הכספיים), גרעון בהון החוזר, תזרים מזומנים שלילי מפעילות שוטפת לכל אורך שנות פעילותו וכן טרם נוצרו לתאגיד הכנסות מהותיות מפעילותו העסקית. זאת ועוד, מדיונים שהתקיימו בין סגל הרשות

לבין הנהלת התאגיד ורואה החשבון המבקר, התברר כי קיימת אי ודאות משמעותית באשר למידת ההתכנות והיכולת של התאגיד להשיג מקורות מימון מספיקים לשם פרעון התחייבויותיו באמצעות מימוש נכסיו (שרובם ככולם הם השקעות בחברות הון סיכון ובחברות חממה). בהתאם, לא עלה בידי הנהלת התאגיד להציג תכנית למימוש נכסים בעתיד הנראה לעין ברמת הוודאות הנדרשת ובעיתוי והסכומים הנדרשים לצורך פרעון מלוא התחייבויותיו כלפי מחזיקי אגרות החוב בתוך תקופת תזרים המזומנים החזוי לשנתיים הקרובות ממועד הדוחות הכספיים. יחד עם זאת, התאגיד קיבל מאת בעלי השליטה בו התחייבות, לפיה ככל שלא יהיו בידי התאגיד האמצעים המספיקים לעמידה בפרעון התחייבויותיו, יעמידו בעלי השליטה את מלוא הסכומים הנדרשים לתאגיד לשם ביצוע התשלומים על פי לוח הסילוקין. יצוין כי גם בפעמים קודמות, עת נדרש התאגיד לפרוע התחייבויותיו כלפי מחזיקי אגרות החוב, הסתמך התאגיד על תמיכת בעלי השליטה. על בסיס התחייבות זו הנהלת התאגיד ורואה החשבון המבקר הניחו דעתם כי הנחת העסק החי מתקיימת. ואולם, חרף סימני האזהרה הנזכרים לעיל, ובפרט קיומו של גרעון מהותי בהון העצמי ותלות משמעותית בתמיכת בעלי השליטה לשם עמידה בפרעון התחייבויות כלפי מחזיקי אגרות החוב, לא מצא רואה החשבון המבקר לנכון להפנות תשומת לב ציבור המשתמשים בדוחות הכספיים למצב אי הוודאות ביחס למצבו הפיננסי של התאגיד והסתמכותו על תמיכת בעלי השליטה לצורך עמידה בפרעון התחייבויותיו כלפי מחזיקי אגרות החוב.

עמדת סגל הרשות היא כי בהעדר נסיבות וראיות המעידות אחרת, קיומו של גרעון מהותי בהון העצמי של תאגיד מהווה סימן אזהרה משמעותי, הואיל והוא יכול להצביע על חשש לכך שערך הנכסים בנקודת זמן מסוימת נמוך מערך ההתחייבויות כמוצג בדוחות הכספיים. בהתאם, לצורך ביסוס הנחת העסק החי, דרושה תשומת לב מיוחדת לבחינת יכולת התאגיד לפרוע את התחייבויותיו. בנוסף, מקום בו לתאגיד גרעון מהותי בהון העצמי, כך שיכולתו להמשיך בפעילותו העסקית ו/או לעמוד בפרעון התחייבויותיו מוטלת בספק ו/או מקום בו עמידת התאגיד בהתחייבויותיו מותנית בקבלת תמיכה מבעלי השליטה, אזי גם אם התחייבו בעלי השליטה לתמוך בתאגיד ונחה דעתו של רואה החשבון המבקר ביחס ליכולת בעלי השליטה לעמוד בהתחייבותם זו, הרי שקיימת חשיבות כי רואה החשבון המבקר ידגיש עניין זה בפני ציבור המשתמשים בדוחות הכספיים באמצעות הוספת פסקת הפניית תשומת לב לגילוי אותו כללה הנהלת התאגיד⁵.

תיאור נסיבות מקרה ב'

תאגיד הפועל בתחום הנדל"ן דיווח לקראת פרסום הדוחות הכספיים כי הוא עתיד לרשום הפסד מהותי לאור ירידות ערך נכסי נדל"ן להשקעה. יצוין כי הדוח המידי האמור פורסם כחלק מההרעה המתמשכת במצבו הפיננסי של התאגיד והליך ההידרדרות הפיננסית בו היה מצוי התאגיד מזה תקופה ממושכת, אשר כלל, בין היתר, הפסדים תפעוליים מתמשכים,

⁵ יובהר, כי אין באמור בנייר זה כדי לגרוע מהוראות הגילוי לעניין התחייבויות בעלי שליטה כפי שנקבע בעמדה משפטית מספר 199-10 בדבר "ערבות מהותית של בעל שליטה לפירעון אגרות חוב" - http://www.isa.gov.il/Download/IsaFile_7481.pdf

עליה בשיעורי המינוף וקיטון משמעותי ביתרות המזומנים של התאגיד. לאור ההפסד המהותי אותו היה עתיד לרשום התאגיד, צפוי היה כי הוא יפר אמות מידה פיננסיות וכתוצאה מכך תעמוד לבנקים עילה להעמדת החוב כלפיהם לפרעון מיידי. בדוחותיו הכספיים כלל התאגיד גילוי בדבר סימני אזהרה שעלו מהדוחות הכספיים וממקורות אחרים ובכלל זה, גרעון מהותי בהון החוזר שנבע מאי עמידתו באמות מידה פיננסיות מול תאגידים בנקאיים ואי ודאות באשר ליכולתו לעמוד בהתחייבויותיו כלפי תאגידים בנקאיים ומחזיקי אגרות החוב. יתרה מכך, מדוחותיו הכספיים של התאגיד עלה, כי לתאגיד נכסים נזילים בהיקף לא משמעותי והמקור העיקרי שלו לעמידה בהתחייבויותיו הוא קרקע פנויה במזרח אירופה, אשר קיימת אי ודאות משמעותית לגבי יכולת מימושה ובאשר לגובה תמורת מכירתה. יחד עם זאת, כלל התאגיד גילוי בדבר הערכות ההנהלה לגבי יכולת התאגיד להגיע להסכמות עם תאגידים בנקאיים שלא יעמידו את החוב כלפיהם לפרעון מיידי, על אף אי עמידתו באמות המידה הפיננסיות וכן בדבר תחזיות ההנהלה לגבי מימוש נכסים ברמת סבירות גבוהה, הלוואות מהותיות שהועמדו על ידי בעל השליטה בסמוך לפני פרסום הדוחות הכספיים ודחיית מועד פרעון של כלל הלוואות שהועמדו בעבר על ידי בעלי עניין בתאגיד. בהסתמך על תכניות ההנהלה כאמור לעיל, הנהלת התאגיד ורואה החשבון המבקר הניחו דעתם כי הנחת העסק החי מתקיימת. מבירור שערך סגל הרשות עם הנהלת התאגיד ורואה החשבון המבקר לגבי שאלת הצורך בהכללת הפניית תשומת לב ביחס למצבו הפיננסי של התאגיד, עלה כי התאגיד נשען תקופה ממושכת על הזרמת כספים מאת בעלי השליטה אשר הועמדו לו מעת לעת, לפי הצורך, לשם עמידה בפרעון התחייבויותיו ולצורך מימון פעילותו השוטפת. עוד התברר, כי מספר תאגידים בנקאיים סרבו להעמיד לתאגיד אשראי נוסף וקיים חשש מסוים להאצת התחייבויות, כך שמידת הסתמכות התאגיד על כך שתועמדה הלוואות נוספות מטעם בעלי השליטה לשם פרעון התחייבויותיו הלכה וגדלה, אם כי התאגיד לא קיבל מאת בעלי השליטה התחייבות מצדם להזרמת מזומנים נוספת בעתיד.

לעמדת סגל הרשות, על אף תמיכת בעלי השליטה באמצעות העמדת הלוואות לתאגיד והערכות הנהלת התאגיד לגבי יכולת התאגיד להגיע להסכמות עם התאגידים הבנקאיים כמו גם לממש נכסים, בבחינת מכלול נסיבותיו של התאגיד ועל רקע אזהרת הרווח שפרסם, הפסדיו התפעוליים המתמשכים, אי עמידתו הצפויה באמות מידה פיננסיות, הסתמכותו על מימוש נכס שקיימת אי ודאות להתכנות מימושו והסתמכותו על דחיית פרעון התחייבויותיו כלפי בעלי השליטה, קיימות אי ודאויות אשר בגינן על רואה החשבון המבקר לכלול פסקת הפניית תשומת לב.